

Vezeklés

Nem tetszik, amit tegnap este írtam. Van benne valami szellemesség, és az mindig gyanús. Nem mintha nem volna igazam. Igazam van, csak korlátolt az igazságom. Nem Hamvasról meg a filozófiai stílusáról van itt szó, hanem személyem kettősségéről. Költő vagyok, tehát a kimondhatatlan, kimondatlan vagy nehezen kimondható dolgok bányásza. Sokan érthetetlennek neveznek. Vállalom ezt a vádat, mert nagyrészt az irodalompolitikának és az általános művelődési helyzetnek tulajdonítom, térhez és időhöz kötöttnek tartom. Majd elmúlik – reménykedem –, hiszen ez verseim próbája is. (Nem mintha nem volnának homályos, kiváló költők.) De ugyanakkor van bennem valami, ami irtózik minden homálytól. Weöres Sanyi nekem sokszor gyanús – Vas Pista meg lapos. Suhogó és bizonytalan dolgok közt élek, az angyalok valóban itt csellen-genek a szobámban, hinnem kell bennük, mert ők, csakis ők tesznek költővé. S ez egyszerre öröm és szomorúság. Öröm, mert kiválasztottság és vigasz – szomorúság, mert kiszolgáltatottság. Olyasmire tettem az életemet, ami nincs hatalmamban; ő tart hatalmában engem. Pláne mostanában, mikor halálosan félek, hogy elvesztem a tehet-ségemet. Vagy már elvesztettem. Mi lesz velem, ha az angyalok is elhagynak?

Rettentő igényem volna magyarázatra, értelemre. Az angyalok azt magyarázták meg nekem, hogy nincs ilyesmi, de van vigasz. Mi lesz, ha abbahagyják a vigasztalást is? Olyan ez, mint a szerelem: „messziről, mint a gyémánt, közlelől, mint a könny”.

„Megállni a végtelenben” – mondja Nietzsche. Aztán, de hit nélkül? Nem hiszek, de úgy élek, mintha hinnék. Nem értek semmit, de szüntelen fölháborít a világ értelm-etlensége. Híd vagyok, amely mindkét partját elvesztette. Nincs is semmi értelme más, csak az ívelő mozdulata.

Lengyel Balázs

JEGYZETEK NEMES NAGY ÁGNES ÍRÁSÁHOZ

Nemes Nagy Ágnesnek ez a kéziratban megtalált és most kiadott írása nem arról szól, amiről a címe alapján gondolni lehetne. Igazában nem a filozófiai jó modorról s különösen nem Hamvas Béláról beszél, bár tény, hogy a nyolcvanas években valaki Hamvasra vonatkozó emlékezést kért tőle, s ezért olvasott bele Hamvasba. Ám Nemes Nagy Ágnes írásában szó van ugyan Hamvas Béla közlésmódjáról, pontosabban annak egyetlen jellegzetességéről, de a negatív állítást visszavonva Nemes Nagy Ágnes sajnálatosnak tartja, hogy egyáltalában ítélkezni kezdett. Hamvas Béla több évtizedes (haláláig tartó) írói tönkretétele után még akkor is méltánytalannak tartja, hogy Hamvas gondolkodásáról beszéljen, ha nem csupán stíláriis megjegyzésről, hanem tőle idegen, misztikusan filozofikus álláspontról volna szó.

Ám Nemes Nagy Ágnes nem Hamvast, hanem önmagát próbálta karakterizálni itt.

Azt tapogatta szellemi eszközeivel, alkotáslélektani próbáival, hogy meddig, mennyire képes magában érvényességet, bizonyosságot, világosságot teremteni. Dehogyan gondolt ő túlfútott észhitre, bármi túldimenzionált ideológiára – mellesleg jól tudta, hogy az ideológia mindig is hatalomra tör, ha észhívó, ha misztikus. Csupán az a törekvés élteti, hogy ami logikai belátással, tudatunknál szűkebb nyelvi képességünkkel megvilágosítható, azt világosítsuk meg. Gondolkodásának az az alapja, amit Babbitól szokott idézni, az *ÖRÖKKÉK ÉG A FELHŐK MÖGÖTT* című vallomásból: „...hiszek az észben, hogy ameddig ér, hűségese szolgálja annak a Valaminek, amit el nem ér...” Semmi többre nem gondol itt Nemes Nagy Ágnes, mint hogy amíg módunkban van a nyelv némileg korlátozott logikai, szemantikai rendszerén belül tisztázni gondolatainkat, célszerű azokat lehetőleg világossá tenni. Hamvas Béla idézett mondatának egyértelművé tétele, szemantikai tisztázása esetleges példa csupán. Igazi célja, mint mondtam, más, saját lehetőségének, az alkotás lélektani érvényességének új és új megkérdőjelezése. Az, hogy műként mi és mikor érvényes. Minden világos észigénye mellett – ez aztán igazán hevesen élt benne –, mint hangsúlyozta, suhogó és bizonytalan dolgok között él. Ugye furcsa, ellentétes önjellemzés ez? „...az angyalok valóban itt csellengenek a szobámban, hinnen nem kell bennük, mert ők, csakis ők tesznek költővé.” És még hozzáteszi: „ez egyszerre öröm és szomorúság... kiválasztottság és kiszolgáltatottság”. Úgy lehet valaki költő, ha jelen van a fellobbantó, irracionális is érintő képessége, belső látomása, és megpróbálja azt a nyelv esetlegessége és leleményei által létrehozni. Így lesz a versből költészet. Többnyire új kifejezőmód, amely a szokványokhoz képest idegen, olykor érthetetlen, majd idővel köztudott és evidens. Hány furcsa fogalma, szóösszetétele, mennyi idegen-ismeretlen jelképekkel teli tartalma, képzelete van Adynak vagy József Attilának, amelyek néhány évtizeddel ezelőtt elképesztők voltak, ma pedig köznyelvi fordulatok.

Nemes Nagy Ágnes kedve ellenére kénytelen az „angyalokra” bízni magát. És ezek nem is annyira jelképes angyalok, mint a költői létrehozás felvillantó nagy pillanatai. Ha megtalálja, ezt találja meg. Belőlük származik tehetségének bizonyossága és alkotólétének bizonytalansága egyszerre. A többi, a napi lét nem más, mint szellemének, eszének ügyes, okos vagy talpraesett működése csupán.

E kettősség természetes különbségére szabad talán egy-egy jellemző, már-már anekdotikus példát mondanom.

Amikor Kassák Lajos meghalt (nemcsak becsültük szíjas, nagyszabású egyéniségét, hanem minden izlésbeli különbözőség mellett szerettük is), özvegye Nemes Nagy Ágnes kérte fel, hogy beszéljen a temetésén. Már ahogy illik, ő természetesen elkészítette írásban, amit mondani akart. Akkor mellette egyszerre megszólalt a telefon. Aczél György hívta fel, és megnyerő udvariassággal, de egyértelmű cenzurális célzattal kérte, hogy az elkészült beszédet szeretné elolvasni.

– Hogyhogy – válaszolt neki Nemes Nagy Ágnes –, maga nem akar ott lenni a temetésen?

– Dehogynem – így Aczél. – Természetesen ott leszek.

– Hát akkor jó, majd ott meg tudja hallgatni – zárta le egyértelműen s egyben udvarias tónusban a beszélgetést Nemes Nagy Ágnes.

Egy másik köznapi tény, ami magatartására rávallott, szintén jellegzetes.

Amikor 1982-ben a Munka Érdemrend arany fokozatát hatvanévesen megkapta, a díszes kitüntetődokumentum mellett volt egy csekk is. Később, már Nemes Nagy Ágnes halála után kezembe került a kitüntetés. És ott volt mellette a beváltatlan csekk. Hogy szándékkal vagy feledékenységből nem váltotta be, nem tudom. Pedig nem vetette fel a pénzt.

Világos, ugye, hogy a köznapi magatartáshoz képest, bármilyen magasrendű is, a vers működése eleve más. Ahogy Nemes Nagy Ágnes a SZÓ ÉS SZÓTLANSÁG című esszékötetében mondja, a vers hírhozó, csatából jön, a tudattalan terepéről (60. oldal). És azt is mondja könyvének előző oldalán: „*a vers és létrehozása keskeny út a tudás és a nem tudás között, labilis egyensúly két zuhanás között*”. Nemhiába írta ebben a végül is önmagára vonatkozó VEZEKLÉS-ben: „*Nem értek semmit, de szüntelen fölháborít a világ értelmetlensége. Híd vagyok, amely mindkét partját elvesztette. Nincs is semmi értelme más, csak az ívelő mozdulata.*”

Hogy ez mennyire alapgondolata, elmondja összegyűjtött verseinek (függelékbe tett) 1962-ben kelt négyesorosa:

*„Éjjel kezem föltartottam,
az égre Hozzád nyújtottam,
mi lesz Helyetted, kérdeztem,
s Te mondtad, hogy a mozdulat.”*

És hogy mit gondolt azokról a költővé tevő angyalokról, elmondja A LOVAK ÉS AZ ANGYALOK című vers legszemélyesebb befejezése:

*„Csak állnak és nincs semmi más,
csak látvány és csak látomás,
csak láb, csak szárny – az út, az ég,
bennük lakik a messzeség –*

*oly távol vannak, oly közel.
Talán ők már nem hagynak el.”*

Ethan Canin*

BÁTORSZÁG ÉS ZERELEM

Barabás András fordítása

1973-ban, amikor a családkban minden megváltozott, a bátyám, Clive januárban elindult a Shaker Heights-i (Ohio állam) William Taft Gimnázium matematikaversenyén. A versenyt a tornateremben tartották. Clive és a döntő másik három résztvevője fém íróasztalnál ült, az íróasztalokat a terem közepére festett Taft-tigris-embléma köré rendezték el. Míg ők a kérdések fölött kotlottak, én a szüleinkkel a deszkatribünön ültem, és Clive-ot néztem.

* Ethan Canin amerikai orvos és író novellájának eredeti címe BATORSAG AND SZERELEM. Először a *Granta* című folyóirat 45. számában (1993. ősz, 161. o.), majd a szerző THE PALACE THIEF című kötetében (Picador, 1995) jelent meg.